

**Рада ботанічних садів країн СНД
при Міжнародній асоціації академій наук
Рада ботанічних садів і дендропарків України
Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України
Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України
Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України
Державний дендрологічний парк «Тростянець» НАН України**

X Міжнародна наукова конференція

**«ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА
В БОТАНІЧНИХ САДАХ І
ДЕНДРОПАРКАХ»**

Кам'янець-Подільський

ФОП Сисин О.В.

Абетка

2018

УДК 712
Д37

Редакційна колегія: Шумик М. І., Попіль Н. І., Булах П. Є., Рубцова О. Л., Счепіцька Т. С., Кузнецова М. С.

Затверджено до друку Вченою радою
Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України
(протокол №11 від 17.05.2018 року)

д37 X Міжнародна наукова конференція «ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА В БОТАНІЧНИХ САДАХ І ДЕНДРОПАРКАХ»: матеріали конференції, 12–15 червня 2018 року. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2018 – 472 с.

ISBN 978-617-539-275-1.

У збірнику представлені матеріали X Міжнародної наукової конференції "ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА В БОТАНІЧНИХ САДАХ І ДЕНДРОПАРКАХ". Висвітлені актуальні проблеми ландшафтної архітектури: ландшафтні принципи і методи формування ботанічних і садово-паркових експозицій, тенденції та новації в ландшафтному дизайні. Показана важливість інтродукційного прогнозу як методу відбору стійких рослин для створення колекційних та експозиційних ділянок. Актуальними є проблеми збереження і збагачення біорізноманіття в ботанічних садах і дендропарках та моніторинг природної і культурної спадщини в урбанізованому середовищі.

УДК 712

ISBN 978-617-539-275-1

Друкується в редакції авторів статей
© Автори статей, 2018

Савосько В.М.¹, Домшина К.М.², Товстоляк Н.В.¹, Лавренюк А.В.²

1 – Криворізький державний педагогічний університет
пр. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, 50086, Україна

2 – Криворізький обласний ліцей-інтернат для сільської молоді
вул. Шкопенко, 1, м. Кривий Ріг, 50029, Україна

ВІКОВІ ЕКЗЕМПЛЯРИ ДУБУ ЗВИЧАЙНОГО ПАРКУ ІМ. ФЕДОРА МЕРШАВЦЕВА (М. КРИВИЙ РІГ) – ПЕРСПЕКТИВНІ МЕМОРІАЛЬНІ ДЕРЕВА

Загальноновизнано, що найбільшій виразності міським зеленим насадженням надають окремі екземпляри деревних рослин, вік яких перевищує 100 років. Їх зазвичай називають «віковими», «багатовіковими», «великовіковими» або «стародавніми». Окремі екземпляри таких дерев пов'язані з певними історичними подіями або видатними людьми. Тому вони отримують індивідуальні імена (Дерево Гіппократа – Греція, Дуб Робін Гуда – Велика Британія, Дуб Максима Залізняка, дуби Тараса Шевченка – Україна) та заслужено вважаються «патріархами», «меморіальними деревами» або такими, що формують «історичні насадження». Ось чому останнім часом набула поширення природоохоронна діяльність з виявлення, інвентаризації та заповідання вікових дерев. При цьому особлива увага приділяється стану меморіальних дерев як особливому компоненту природної і культурної спадщини в урбанізованому середовищі [3, 5, 7].

Мета роботи: проаналізувати біометричні характеристики та сучасний стан окремих вікових екземплярів дубу звичайного парку ім. Федора Мершавцева (м. Кривий Ріг) як перспективних меморіальних дерев.

Вікові дерева дубу звичайного (*Quercus robur* L.) у межах території парку ім. Федора Мершавцева (м. Кривий Ріг) досліджувалися впродовж 2010–2017 рр. Під час польових вишукувань виявляли всі екземпляри потенційно вікових дерев дубу звичайного та вимірювали їх біометричні показники (висота рослин, діаметр стовбура на відстані 1,3 м від землі – за класичними методиками [2]. Сучасний стан дерев визначали методом окомірного оцінювання: санітарний стан – згідно з Санітарними правилами в лісах України [1]; естетичний стан – за шкалою декоративності О.А. Калініченко [4] з урахуванням доповнень та уточнень В.П. Шлапака [7]. Орієнтовний вік дерев дубу звичайного розраховували за рекомендаціями Київського еколого-натуралістичного центру [3] та Forestry Commission (*Great Britain*) [8]. Розподіл деревних рослин за віковими категоріями здійснювали за модифікованою шкалою В.П. Шлапака [7].

Парк культури та відпочинку парку ім. Федора Мершавцева розташований в історичному центрі м. Кривий Ріг – місце впадіння р. Саксагань до

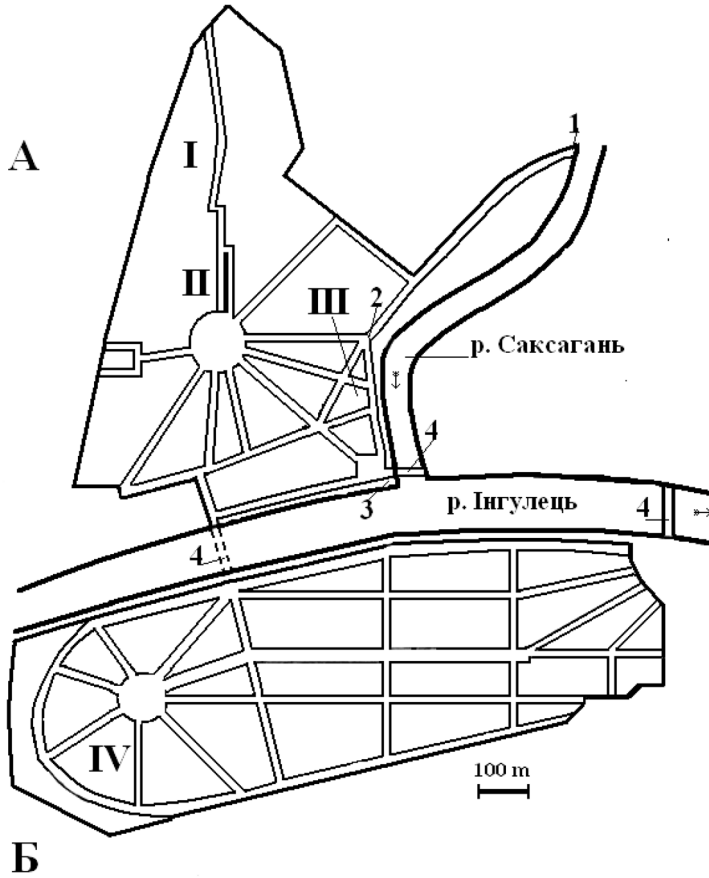
р. Інгулець. Структурно цей парк складається з двох частин, які знаходяться відповідно на лівому та правому берегах р. Інгулець. Лівобережна частина парку є його історичним ядром та була закладена у 1926–1929 роках на місці приватного міського саду та садиби Ф.М. Мершавцева. Правобережна – створювалася пізніше, у 1935–1937 роках, як окремий об’єкт озеленення під назвою парк «Комсомольський». Таким він залишався до 1961 р., коли був приєднаний до лівобережної частини. З часом, у 1971 р. об’єднаний парк набув статусу «Пам’ятка садово–паркового мистецтва» [6]. У наш час парк ім. Федора Мершавцева – це парк культури та відпочинку (за типом – напівфункціональний). Він також є основним осередком для проведення культурно-освітньої та оздоровчої роботи серед дорослих та дітей Центрально-Міського району м. Кривий Ріг.

За результатами наших попередніх досліджень [6], флористичний склад деревно-чагарникових насаджень у парку ім. Федора Мершавцева нараховує 62 види. Серед них незначною кількістю видів представлений відділ голонасінні (*Pinophyta*) (10 видів) і достатньо великим різноманіттям – відділ покритонасінні (*Magnoliophyta*) (52 види). Провідними родинами є розові (*Rosaceae*), вербові (*Salicaceae*), бобові (*Fabaceae*), соснові (*Pinaceae*). Панівними родами є клен (*Acer*) та тополя (*Populus*). Найчисельнішими за кількістю особин є клен гостролистий (*Acer platanoides*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), ялина колюча (*Picea pungens*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), липа широколиста (*Tilia platyphyllos*), в’яз гладкий (*Ulmus laevis*), берест (*Ulmus minor* Mill.).

У межах парку ім. Ф. Мершавцева нами встановлено місцезнаходження 64 екземплярів вікових дерев дубу звичайного. Усі дерева згруповані у чотири умовні локації: 1) «Фундатори Криворіжжя» – 4 дерева; 2) «Криворізька діброва» – 46 дерев; 3) «Криворізький квартет» – 5 дерев; 4) «Гданцівські дуби» – 9 дерев (рис.).

На нашу думку найперспективнішими меморіальними деревами є екземпляри дубу звичайного з локації «Фундатори Криворіжжя», яка знаходиться в північно-західній частині Парку, поруч з колишнім спортивно-оздоровчим комплексом «Каскад» і приватними будинками. При цьому, три дерева формують одну біогрупу (яка розташована в лінію у напрямку північ-південь) та одне дерево росте окремо.

Встановлено, що всі дерева дубу звичайного локації «Фундатори Криворіжжя» характеризуються задовільним санітарним станом. Лише одне дерево, що відокремлене, має ушкодження антропогенного походження. Усі екземпляри вікових дерев цієї локації характеризуються найвищим балом декоративності, що зумовлено вдалим вільним розташуванням дерев та відсутністю негативного впливу, антропогенного генезису.

Рис. Поширення вікових дерев дубу звичайного в межах парку ім. Федора Мершавцева (м. Кривий Ріг)

Примітка: А – лівий берег Парку, Б – правий берег Парку; 1 – Центральний вхід, 2 – Колонада, 3 – Човнова станція, 4 – Пішохідний міст. Локації вікових дерев дубу звичайного: I – «Фундатори Криворіжжя», II – «Криворізька діброва», III – «Криворізький квартет», IV – «Гданцівські дуби»

За нашими розрахунками орієнтовний вік дерев дубу звичайного локації «Фундатори Криворіжжя» становить 210–310 років (табл.). Особливо слід виокремити перші три екземпляри вікових дерев, які характеризуються найбільшим віком у насадженнях парку – 230–310 років. Тому ці дерева були названі нами на честь піонерів гірничорудної та гірничо-металургійної справи Криворіжжя: Олександра Поля, Сергія Колачевського та Мартіна Шимановського. «Наймолодше» вікове дерево (210–230 років) було нами названо на честь видатного геолога та фотографа початку ХХ століття Едуарда Фукса. Разом усі ці постаті заслуговують звання «Фундатори Криворіжжя».

Таблиця

Біометричні характеристики та орієнтовний вік меморіальних дерев дубу звичайного парку ім. Федора Мершавцева (м. Кривий Ріг)

№	Ім'я дерева	Н, м	D, см	Вік, роки		
				За методикою 1		За методикою 2
				Min	Max	
1	Дуб Сергія Колачевського	28	86	232	259	248
2	Дуб Мартіна Шимановського	33	100	270	301	301
3	Дуб Олександра Поля	30	102	275	307	312
4	Дуб Едуарда Фукса	25	78	211	235	210

Примітка: Н – висота дерева, D – діаметр стовбуру. Методики розрахунку віку дерев за рекомендаціями: 1 – Київського еколого-натуралістичного центру [3], 2 – Forestry Commission (Great Britain) [8].

Нами було проведено попередній аналіз перспективності створення ботанічної пам'ятки природи «Вікові дерева дубу звичайного (*Quercus robur* L.) парку імені Федора Мершавцева (м. Кривий Ріг)». Він був виконаний відповідно до чинного законодавства, зокрема, Закони України «Про природно-заповідний фонд України», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р.». Крім того, нами також використовувалися методичні рекомендації В.Е. Борейко (Київський еколого-натуралістичний центр) [3]. На нашу переконливу думку, усі екземпляри вікових дерев дубу звичайного (*Quercus robur* L.) парку ім. Федора Мершавцева (м. Кривий Ріг) мають беззаперечну природоохоронну, наукову, історичну, рекреаційну та освітньо-виховну цінність.

Таким чином, досліджені нами екземпляри дубу звичайного парку ім. Федора Мершавцева (м. Кривий Ріг) є перспективними для подальшого заповідання та отримання статусу ботанічної пам'ятки природи. Також вважаємо доцільним назвати ці дерева на честь піонерів гірничорудної та гірничо-металургійної справи Криворіжжя: Олександра Поля, Сергія Колачевського та Мартіна Шимановського.

1. Санітарні правила в лісах України (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 р., № 555). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon.rada>.
2. Інструкція з впорядкування лісового фонду України. Ч. 1. Польові роботи. – Ірпінь, 2006. – 75 с.
3. Борейко В.Е. Охрана вековых деревьев // Гуманитарный экологический журнал. – 2010. – № 3. – С. 1-48.
4. Калініченко О.А. Декоративна дендрологія. – Київ: Вища школа, 2003. – 199 с.
5. Савосько В.М. Біометричні показники та екологічний стан вікових дерев дубу черешчатого парку «Веселі Терни» / В.М. Савосько, Л.В. Глинська // Питання біоіндикації та екології. – Вип. 18. – № 1. – С. 125-132.
6. Савосько В.М. Еколого-ботанічна обумовленість поширеності деревно-чагарникових видів у визначних парках та скверах історичного центру Криворіжжя / В.М. Савосько, Н.В. Товстоляк // Інтродукція рослин. – 2016. – № 3. – С. 85-95.

7. Шлапак В.П. Біометричні показники вікових деревних рослин дендропарку «Софіївка» та їх розподіл за віковими категоріями / В.П. Шлапак, Г.І. Музика, В.А. Вітенко, Л.І. Марно // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.5. – С.-15.
8. *Estimating the Age of Large and Veteran Trees in Britain.* – Forestry Commission, 1998. <https://www.forestry.gov.uk/england>

Савосько В.М., Домшина К.М., Товстоляк Н.В., Лавренюк А.В.

**ВІКОВІ ЕКЗЕМПЛЯРИ ДУБУ ЗВИЧАЙНОГО ПАРКУ
ІМ. ФЕДОРА МЕРШАВЦЕВА (М. КРИВИЙ РІГ) –
ПЕРСПЕКТИВНІ МЕМОРІАЛЬНІ ДЕРЕВА**

Проаналізовано сучасні біометричні характеристики та стан окремих вікових екземплярів дубу звичайного парку ім. Федора Мершавцева (м. Кривий Ріг). Встановлено, що у межах парку особливої уваги заслуговують чотири дерева, які характеризуються: 1) вражаючими показниками висоти дерева та діаметру стовбуру; 2) задовільним санітарним станом; 3) дивовижною естетичністю; 4) «поважним» віком (210-330 років). Вони є перспективними для подальшого заповідання та отримання статусу ботанічної пам'ятки природи. При цьому доцільно назвати їх на честь піонерів гірничорудної та гірничо-металургійної справи Криворіжжя: Олександра Поля, Сергія Колачевського, Мартіна Шимановського та Едуарда Фукса.

Savosko V.M., Domshyna K.M., Tovstoliak N.V., Lavreniuk A.V.

**THE AGE SPECIMENS OF COMMON OAK AT THEODOR MERSHAVTSEV
PARK (KRYVYI RIH) AS PROMISING MEMORIAL TREES**

It has been established that within this park, four trees deserve special attention. These trees are promising for further heritage and the status of a botanical monument of nature. It is advisable to name these trees in honor of the pioneers of the mining and metallurgical industry at Kryvorizhzhya: Alexandr Pol, Sergei Kolachevsky, Martin Shimanovsky and Edward Fuchs.

УДК 582.751+631.525

Чабан Е.В., Крицкая Т.В., Левчук Л.В., Возианова Н.Г.

*Ботанический сад ОНУ им. И.И. Мечникова
Україна, Одесса, Французький бульвар, 87*

**РЕКОНСТРУКЦИЯ ЛАНДШАФТА И ФОРМИРОВАНИЕ
КОЛЛЕКЦИОННОГО ФОНДА В УСЛОВИЯХ
СТАРИННОГО ПАРКА**

На засіданні научно-технічного совета ботанического сада ОНУ им. И.И.Мечникова (далее – ботанический сад) в 2012 г. обсуждалась проблема реконструкции дендрария «новой» территории ботанического сада при ус-